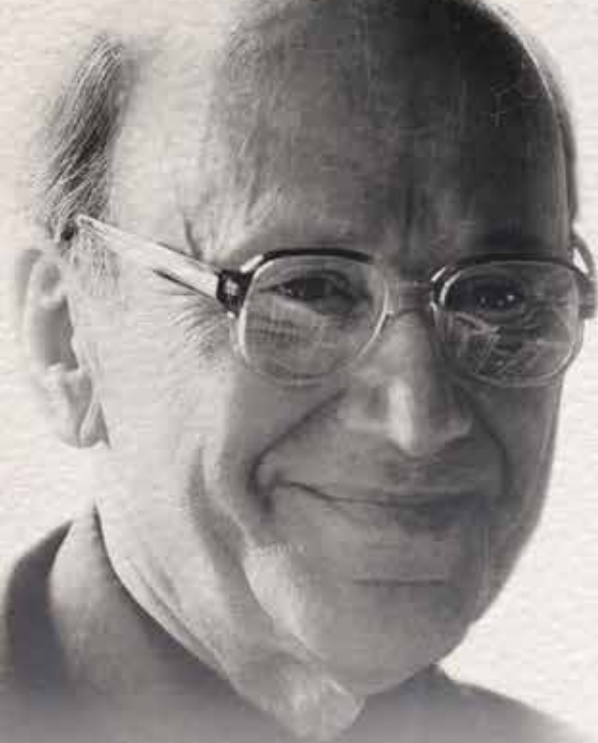

M E S I E C Z N I K

A full-length portrait of a smiling, balding man with glasses, wearing a black suit and a white clerical collar. He is standing against a dark background with a starry, cosmic pattern and faint golden lines.

22.99 zł | VAT 0% **MARZEC (03) 2021**

85. urodziny prof. Michała Hellera

Popatrz na życie i Wszechświat
oczami Mistrza

WYDAJEMY DO MYŚLENIA

Dominika Kozłowska

Wielkie opóźnienie

ROZMAWIAŁAM NIEDAWNO Z OSOBĄ MOCNO ZAKORZENIONĄ w Kościołach i polskim, i niemieckim o drogach, jakimi idą te dwie instytucje. Opowiedziała mi ona anegdotę o niemieckim biskupie, który wedle naszych standardów zostałby uznany za lewicowego i progresywnego, a w Niemczech uchodzi za jednego z bardziej konserwatywnych. W tym samym czasie korespondowałam z redaktorami pisma wydawanego przez Centralny Komitet Katolików Niemieckich na temat tekstu, o przygotowanie którego zostałam przez nich poproszona. Otrzymałam od nich dokument zawierający najważniejsze wskazówki redakcyjne. Wśród nich znalazła się również uwaga: prosimy o posługiwanie się językiem wrażliwym na kwestię płci. Te odmienne od naszych standardy nie są kwestią ostatnich lat. W latach 90. niemieccy katolicy brali aktywny udział w wypracowywaniu obowiązującego tam prawa aborcyjnego. Wsparli wówczas rozwiązanie dopuszczające zabieg przerwania ciąży do 12. tygodnia z przyczyn społecznych pod warunkiem odbycia wizyty w poradni, która zajmuje się wsparciem dla ciężarnych kobiet. Jedną z największych sieci takich poradni prowadzona jest przez organizację świeckich katolików. Być katolikiem w Niemczech oznacza coś zupełnie innego, niż być katolikiem w Polsce. Dla mnie osobiście jest to niezwykle przygnębiające spostrzeżenie. Zdaję sobie sprawę, że dzieli nas ogromny dystans doświadczeń, których nie pokonają jedno ani nawet dwa pokolenia.

W osobistym i przejmującym komentarzu nad przyczynami obecnego kryzysu w polskim Kościele ks. prof. Michał Heller pisze, że jedną z nich jest opóźnienie w nadążaniu za współczesnością. To nie jest oczywiście

kwestia ostatnich dekad, lecz wieków. Poważnej zadyszki Kościół doznał już u progu renesansu. Wstrząs, jakim dla zachodniego Kościoła była reformacja, nie doprowadził do odpowiednio głębokiej reformy. W efekcie między strukturami kościelnymi a coraz silniej rozwijającym się światem nauki i kultury rośnie coraz głębsza przepaść. To sprawia, że dla wielu osób proponowane dziś przez hierarchów diagnozy i odpowiedzi są po prostu tak odległe od rzeczywistego świata, że prowadzi to nie tyle do negacji tych wypowiedzi, ile ich odrzucenia. Polski tytuł głośnej książki C.S. Lewisa brzmiał: *Odrzucony obraz*. Lewis posługiwał się jednak zwrotem *discarded image*. *Discarded*, jak trafnie podkreśla prof. Heller, oznacza coś więcej niż zignorowanie – raczej wyrzucenie czegoś, co zostało do tego stopnia zużyte, że nie warto zaprzętać sobie tym głowy. Dawny obraz świata, którym osoby reprezentujące struktury kościelne posługują się do dziś, aby objaśniać ludziom świat, dla większości ludzi jest po prostu czymś, czym nie warto zaprzętać sobie głowy, niemalże jak opowieściami o żółwiach, na których ten się wspiera.

Ważnym bohaterem marcowego „Znaku” jest wspomniany już ks. prof. Michał Heller, któremu poświęcony jest Temat Miesiąca. Nie umiem wymienić nazwiska drugiej takiej osoby w polskim życiu publicznym, która zrobiła równie wiele w obszarze pytań o sens nauki i sens wiary. Zrodzony po II Soborze Watykańskim dialog ludzi nauki i Kościoła znalazł się dziś w martwym punkcie. To jeszcze jedno wyjaśnienie przyczyn różnic między Kościołem polskim a niemieckim. Tam od czasu reformacji kształtuje się kultura krytycznej refleksji, dialogu teologii i filozofii, myślenia religijnego i świeckiego, nauki i wiary. — **Z**

SPIS TREŚCI

- 42** **Pusty dom**
Agnieszka Burton na tropie
tajemnic podhalańskich domostw

- 66** **Autoportret filozofa**
Piotr Sawczyński o fenomenie
Giorgia Agambena

- 80** **Najpierw zapaliły się włosy**
Nowe opowiadanie
Urszuli Honek

fot. Łukasz Giza/Agencja Gazeta / Agnieszka Rodowicz / Alberto Cristofari/Contrasto/East News / il. Katarzyna Czapska

- 86** **ZOFIA SMOLARSKA**
Przemoc od kuchni. „Gardzienice” w ogniu pytań
*Im dłużej czytam świadectwa i słucham świadectw osób, które
w „Gardzienicach” doznały przemocy ze strony dyrektora,
tym bardziej narasta we mnie stary, znany lęk*

TEMAT MIESIĄCA

6 Nie lubię pytać o Boga

ks. Michał Heller w rozmowie
z Wojciechem Bonowiczem

17 Kilka uwag o Kościele w okresie pandemii

ks. Michał Heller

20 Heller. Krótki przewodnik

Opracowanie: Łukasz Lamża, Łukasz Kwiatek

24 Pytania do ks. Hellera

Piszą: teolog ks. Eligiusz Piotrowski,
filozof Jan Woleński, matematyk Tomasz Szarek

33 Ateizm walczący, sceptyczny i pobożny

Michał Jędrzejek

SPOŁECZEŃSTWO • ŚWIAT

42 Pusty dom

Agnieszka Burton

54 Drugi plan

Anna Mateja o Mirostawie Proppé,
prezisie WWF Polska, który pokazuje,
jak walczyć o sprawy klimatu

FELIETONY

62 Gry terenowe

Olga Gitkiewicz

63 Springer z trasy

Filip Springer

79 Kościół – mój dom?

Janusz Poniewierski

IDEE

66 Autoportret filozofa

Piotr Sawczyński

72 Plan i improwizacja Agambena

Adam Kotsko, filozof i tłumacz,
o monumentalnym projekcie „Homo Sacer”

STACJA: LITERATURA

80 Najpierw zapaliły się włosy

Urszula Honek

LUDZIE • KSIĄŻKI • ZDARZENIA

86 Przemoc od kuchni. „Gardzienice” w ogniu pytań

Zofia Smolarska

96 Walka o podmiotowość w teatrze trwa

Aktorki Julia Wyszyńska, Marta Ścisłowicz
i Dominika Biernat w rozmowie
z Katarzyną Pawlicką

106 Spełnienie w literach

Monika Gałka o uroku dawnych polskich
okładek książkowych

109 Filozof martwy, filozof spełniony

Michał Koza recenzuje Umrzec za ideę
Costica Bradatana

112 Nie dotykać!

Maciej Topolski o tym,
jak nie pisać o zmyśle dotyku

114 Noty o książkach

116 Książki zapomniane

Tadeusz Zatorski o Jobsjadzie Karla A. Kortuma
w genialnym tłumaczeniu Marii Konopnickiej

118 Jeź na autostradzie

Julia Fiedorczyk czyta wiersz Barbary Klichiej

120 Znak o znakach

Joanna Guszta

ZNAK

ul. Tadeusza Kościuszki 37, 30-105 Kraków
tel. (12) 61 99 530, fax (12) 61 99 502
e-mail: miesiecznik@znak.com.pl
www.miesiecznik.znak.com.pl

redakcja: Mateusz Burzyk (sekretarz redakcji),
Michał Jędrzejek, Ilona Klimek, Elżbieta Kot,
Dominika Kozłowska (redaktor naczelna),
Janusz Poniewierski, Ewelina Śliwa, Agnieszka
Rzonca, Henryk Woźniakowski, Edyta Zielińska

zespół: Michał Bardel, Wojciech Bonowicz,
Halina Bortnowska, Bohdan Cywiński, Bartłomiej
Dobroczyński, Tomasz Fiałkowski, Tadeusz
Gadacz, ks. Michał Heller, Jerzy Ilg, Piotr
Kłodkowski, Maria Makuch, Janina Ochojska-
-Okoińska, abp Grzegorz Ryś, Władysław
Stróżewski, Karol Tarnowski, Łukasz Tischner,
Stefan Wilkanowicz

współpraca: Andrzej Brzeziecki, Ewa Bolińska-
-Gostkowska, Iwona Boruszkowska, Marta
Duch-Dyngosz, Monika Gałka, Krzysztof Kornas,
Dobrosław Kot, Daniel Lis, Artur Madaliński, Anna
Marchewka, Anna Mateja, Andrzej Muszyński,
Małgorzata Nocur, Urszula Pieczek, ks. Eligiusz
Piotrowski, Tomasz Ponikło, Miłosz Puczyłowski,
ks. Grzegorz Strzelczyk, Marcin Wilk, Marcin Żyła

projekt graficzny pisma:
Władysław Buchner, Rafał Buchner

automatyzacja składu:
Paweł Żeleznikowicz (Kobugi)

dyrektor artystyczny:
Władysław Buchner

łamanie: Ilona Klimek

fotoedycja: Marcin Kapica

korekta: Barbara Gąsiorowska,
Magdalena Wołoszyn

ilustracje portretowe: Patrycja Podkościelny

nakład: 2000 egz.

promocja i reklama: tel. (12) 61 99 530,
e-mail: miesiecznik@znak.com.pl

prenumerata: tel. (12) 61 99 561, e-mail:
prenumerata@znak.com.pl

Redakcja nie zwraca tekstów niezamówionych
oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania
i skracania. Redakcja nie odpowiada za treść
zamieszczanych ogłoszeń. Rozpowszechnianie
redakcyjnych materiałów publicystycznych
bez zgody wydawcy jest zabronione.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Dofinansowano ze
środków Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu
Promocji Kultury

◻ *W kochanków*, ilustracja
William Blake'a do *Boskiej komedii*
Dante Alighieri, 1827 r., City Mu-
seum and Art Gallery in Birmingham

Temat Miesiąca

Problemy z nieskończonością

Dużo mówi się dziś o odejściach od wiary z powodu rozczarowania Kościołem. Jednakże przyczyny ateizmu tkwią często głębiej: w przekonaniu, że religijny obraz świata kierowanego przez Opatrzność jest już niewiarygodny. Że katechizmowy Pan Bóg nie przystaje ani do naukowego opisu rzeczywistości, ani do naszego doświadczenia zła i cierpienia w świecie.

Ks. Michał Heller jest jednym z najważniejszych polskich autorów, którzy na poważnie mierzą się z kwestią „możliwości wiary dzisiaj”, a wielu czytelników ceni jego głos. Z okazji 85. urodzin przypominamy jego dorobek i pytamy o sprawy dla wielu najistotniejsze: wyobrażenie o Bogu, wiarę i wyzwania, które stawia przed nią nauka i ateizm.

Jak Boga wyobraża sobie słynny kosmolog? Kiedy wstyd mu za Kościół? Czy nasz świat jest „najlepszym z możliwych”? Jakie pytania zadają dzisiaj ateści?

Odpowiadają:

ks. Michał Heller, ks. Eligiusz Piotrowski, Jan Woleński, Tomasz Szarek i Michał Jędrzejek

Nie lubię pytań o Boga

**ks. Michał
Heller**

w rozmowie
z Wojciechem Bonowiczem

Zawsze podkreślam, że jak się weźmie poglądy wyrafinowanego teologa i przekonania prostego człowieka, który modli się pod przydrożnym krzyżem, to w porównaniu z rzeczywistością Bożą różnica między nimi jest niewielka

Z *We wstępie do książki Ważniejsze niż Wszechświat pisać o Wielkich Pytaniach, które od czasu do czasu każdy z nas powinien sobie zadawać. Podając przykłady takich pytań, nie wymieniasz jednak pytania o Boga. Czy ono jest jeszcze Wielkim Pytaniem ludzkości? Przypominam sobie, że kiedy pisałem ów wstęp, pytanie o Boga, które samo się narzucało, celowo*

odsuwałem na bok, i w końcu ono w ogóle się nie pojawiło. Dlaczego nie lubię stawiać pytań o Boga? Dlatego że Bóg jest większy od wszelkich pytań. Każde pytanie dotyczące Boga redukuje Go do kategorii, do których pytanie to milcząco się odwołuje. Nie tylko nasze stwierdzenia o Bogu są na ogół antropomorficzne, ale również nasze pytania. Dlatego wolę „zasłaniać” Pana Boga innymi pytaniami.